

Принятого до
опублікування
ради 24.06.2025
Томович С. А. Мушников

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Українського державного університету
науки і технологій
д.е.н., проф. Мушниковій С.А.

ВІДГУК

офіційного опонента

Крамаренко Катерини Миколаївни

на дисертацію **Заремби Світлани Валеріївни**

на тему «**Механізм формування бюджету державних установ в умовах фінансової невизначеності**», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка»

1. Актуальність теми дослідження

Грошові відносини, які виникають між державою і підприємствами, організаціями, установами всіх форм власності та фізичними особами, регулюються за допомогою фінансового механізму. Такі відносини і відповідно механізм фінансування забезпечують спрямування та використання коштів бюджету на виконання загальнодержавних функцій щодо задоволення суспільних потреб, забезпечення розширеного відтворення, підвищення рівня життя. Питання фінансування державних установ у сучасних умовах є досить актуальними, тому управління бюджетними витратами через розпорядників бюджетних коштів потребує постійного вдосконалення методів та інструментів фінансового механізму з метою досягнення поставлених цілей за оптимального обсягу витрачених ресурсів.

Проблематика фінансового забезпечення державних установ в умовах невизначеності, а саме непередбачуваності майбутніх подій і результатів діяльності, набуває надзвичайної актуальності. В умовах воєнного стану наповнення бюджету є надзвичайно складним завданням через посилення кризових явищ в економіці, що своєю чергою негативно впливає на обсяги фінансових ресурсів державних установ, їх оптимальний розподіл та

використання. Нестабільність зовнішнього середовища зумовлює необхідність удосконалення методів формування бюджетів державних установ в сучасних умовах.

Виходячи із вищезазначеного, тема дисертаційного дослідження Заремби Світлани Валеріївни «Механізм формування бюджету державних установ в умовах фінансової невизначеності» є актуальною, а отримані результати мають не тільки теоретичне, а й методологічне та практичне значення для розробки й подальшого впровадження у практику діяльності державних установ, а саме закладів вищої освіти, теоретико-методичних положень і прикладного інструментарію механізму формування бюджету в умовах перманентної фінансової невизначеності. Завдання, поставлені і вирішені автором, за змістом, глибиною висвітлення, обґрунтованістю результатів свідчать про вагомий внесок у наукову дискусію стосовно проблеми удосконалення бюджетування в державних установах.

2. Зв'язок дисертації з науковими планами, програмами, темами

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт Українського державного університету науки і технологій. Заремба С.В. була головним виконавцем науково-дослідної теми кафедри фінансів, обліку та психології Українського державного університету науки і технологій «Стратегії управління фінансами державних установ в умовах нестабільного середовища» (номер державної реєстрації 0125U001266), де здобувачці належить удосконалення теоретичних, методичних підходів і розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення формування бюджету державних установ в умовах фінансової невизначеності.

3. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Глибокий аналіз змісту дисертації та опублікованих наукових праць Заремби Світлани Валеріївни дають змогу констатувати високий рівень

обґрунтованості наукових положень, висновків та наданих рекомендацій. Ознайомлення зі змістом та структурою дисертації дає підстави стверджувати, що мета роботи, яка полягає у розвитку теоретико-методичних засад і розробці на цій основі прикладних рекомендацій, спрямованих на удосконалення механізму формування бюджету державних установ в умовах фінансової невизначеності, досягнута. Викладені наукові положення, висновки і рекомендації є обґрунтованими, достовірними та аргументованими, оскільки базуються на використанні відповідних загальнонаукових і спеціальних методів дослідження, обробці значного обсягу статистичних даних та фінансової звітності вітчизняних закладів вищої освіти, опрацюванні значної кількості вітчизняних та закордонних наукових праць, які стосуються питань бюджетування в умовах невизначеності.

Зміст дисертації відповідає її темі. Завдання, що поставлені в роботі, вирішені завдяки використанню використано комплексу загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання. Так, методи аналізу, синтезу та систематизації застосовано для теоретичного узагальнення та поглиблення сутності економічних категорій «бюджетування», «невизначеність», «ризик» та їх взаємозв'язку. Історичний метод використано для дослідження еволюції наукових поглядів та практичних підходів до бюджетування державних установ. Метод порівняльного аналізу задіяно для зіставлення та узагальнення зарубіжного досвіду формування бюджетів державних установ в умовах кризових явищ. Для кількісного аналізу взаємозв'язків між фінансовими показниками та розробки економетричної моделі бюджетування застосовано статистичні методи, включаючи кореляційно-регресійний аналіз. Графічний метод використано з метою візуалізації динаміки показників та результатів економетричного моделювання. Метод сценарного аналізу знайшов застосування при обґрунтуванні методологічних підходів до прогнозування фінансових показників в умовах невизначеності.

Загальний обсяг дисертації становить 171 сторінку основного тексту. Дисертація складається з анотацій (українською та англійською мовами),

вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків дисертації, списку використаних джерел, та додатків. Робота містить 32 таблиці, 34 рисунки, 2 додатки. Список використаних джерел налічує 145 найменувань, серед яких 38 англомовні. Дисертація написана державною мовою у науковому стилі з дотриманням вимог до наукових праць такого типу.

Анотація повною мірою відображає основний зміст та результати наукового дослідження. Анотація подана українською та англійською мовами і є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертації, в ній автором стисло окреслені основні результати наукових досліджень, зазначена наукова новизна та практичне значення роботи. Ключові слова, наведені в анотації, відповідають основному змісту дисертації, відображають тематику і забезпечують тематичний пошук роботи.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет дисертаційного дослідження, наведено наукову новизну роботи і практичне значення отриманих результатів, описано методи, які були використані у дослідженнях і особистий внесок здобувача, встановлено зв'язок роботи з науковими програмами, в рамках яких НДР вона була виконана, наведено інформацію про апробацію отриманих результатів на конференціях (с. 10 – 17).

У **розділі 1. Теоретико-методичні основи механізму бюджетування** проаналізовано поняття та економічна сутність механізму бюджетування в державному секторі, досліджено загальні принципи та методи формування бюджету державних установ, надано характеристику невизначеності як фактору впливу на процес бюджетування (с.18 – 65).

У **розділі 2. Особливості фінансування державних установ в умовах невизначеності** проведено аналіз сучасного стану бюджетування державних установ України, зокрема закладів вищої освіти, систематизовано вплив факторів фінансової невизначеності на бюджетний процес, досліджено принципи й методи прогнозування доходів і видатків. Обґрунтовано

необхідність інтеграції ризик-менеджменту в механізм бюджетування для підвищення його ефективності в умовах нестабільності (с. 68 – 107).

У розділі 3. Практичні аспекти моделювання механізму формування бюджету державних установ проаналізовано Зарубіжний досвід формування бюджету державних установ в умовах невизначеності, розкрито практичні аспекти Впровадження інструментів ризик-менеджменту в механізм формування бюджету, наведено розроблені економетричні моделі бюджетування державних установ (НТУУ КПІ ім. Ігоря Сікорського, КНУ ім. Тараса Шевченка, СумДУ, НТУ ДП, ДНУ ім. Олеся Гончара) в умовах невизначеності (с. 109 – 188).

До кожного розділу є окремі висновки, що підсумовують основні положення (с. 66 – 67; с. 107 – 108; с. 188 – 189).

Висновки дисертаційної роботи зрозуміло та коректно підкреслюють наукову новизну результатів проведених досліджень та їх практичну цінність (с. 190 – 195).

Список використаних джерел свідчить про значний обсяг сучасної наукової літератури, який було проаналізовано під час проведення дисертаційного дослідження (с. 196 – 209).

Таким чином, можна стверджувати, що наукові положення, висновки та рекомендації, викладені у дисертації Заремби С.В., є обґрунтованими та достовірними.

4. Наукова новизна одержаних результатів

Встановлено, що наукова новизна результатів проведеного дисертаційного дослідження полягає у розробці адаптивного механізму бюджетування державних установ, що ґрунтується на інтеграції сучасних інформаційних технологій; науковому обґрунтуванні структури та прикладного потенціалу трифакторної економетричної моделі прогнозування витрат закладів вищої освіти в умовах невизначеності; а також вдосконаленні методологічних підходів до оцінки ефективності бюджетного процесу на

основі програмно-цільового підходу з урахуванням специфіки діяльності бюджетних установ.

Наукова новизна одержаних результатів характеризується такими елементами:

- удосконалено теоретико-методичні засади бюджетування державних установ в умовах невизначеності шляхом узагальнення принципів та методів бюджетування (підрозділи 1.1 – 1.2), а також виявлення та систематизації факторів впливу економічної невизначеності на бюджетний процес (с. 54), що сприяло поглибленню теоретичного розуміння сутності та специфічних особливостей формування бюджету в умовах динамічного та турбулентного зовнішнього середовища (с. 55 – 65);

- удосконалено методичні підходи до прогнозування доходів та видатків державних установ в умовах невизначеності шляхом наукового обґрунтування доцільності імплементації методів сценарного аналізу та стохастичного моделювання з урахуванням специфічних викликів українських реалій, що закладає методологічні передумови для підвищення рівня надійності, гнучкості та адаптивності бюджетних прогнозів до змін зовнішнього середовища (підрозділ 2.2);

- набули подальшого розвитку теоретико-методичні положення щодо формування антикризового механізму бюджету державних установ в умовах невизначеності (підрозділ 2.3), який, на відміну від існуючих переважно реактивних підходів, ґрунтується на інтеграції проактивного ризик-менеджменту та передбачає розробку комплексної стратегії, що включає етапи виявлення джерел невизначеності, цілеспрямованої інтеграції ідентифікованих ризиків у бюджетний процес та безперервного моніторингу бюджетних показників із застосуванням відповідного прикладного інструментарію (матриці рішень, методів страхування, хеджування, резервування тощо), що сприяє підвищенню рівня стійкості та адаптивності бюджетного процесу до впливу несприятливих факторів та кризових явищ (підрозділ 3.2);

– набув подальшого розвитку методичний підхід до бюджетування закладів вищої освіти в умовах невизначеності шляхом формування трифакторної економетричної моделі прогнозування фактичних витрат, яка, на відміну від існуючих переважно агрегованих моделей, базується на комплексному аналізі панельних даних вітчизняних ЗВО за тривалий період та дозволяє кількісно оцінювати вплив ключових факторів (планових показників, рівня інфляції та кількості студентів), а також прогнозувати фактичні витрати з урахуванням множинних сценаріїв розвитку подій, що забезпечує науково обґрунтовану аналітичну основу для прийняття ефективних управлінських рішень у сфері фінансового менеджменту закладів вищої освіти в умовах невизначеності (підрозділ 3.3);

– набули подальшого розвитку теоретичні засади інтеграції системи ризик-менеджменту в загальний механізм бюджетування державних установ (підрозділ 3.2) шляхом визначення ключових напрямів (оперативне виявлення операційних ризиків, розробка програм мінімізації витрат, проведення аудитів бізнес-процесів, застосування страхування, розробка стратегії сталого розвитку з урахуванням ризиків, формування механізму управління грошовими потоками, побудова альтернативних сценаріїв, створення спеціальних резервних фондів) та принципів інтеграції (чітке формулювання цілей, невід’ємність від основної діяльності, безперервність, інформаційна забезпеченість, прозорість), що сприяє підвищенню ефективності управління функціональними процесами, забезпеченню швидкої адаптації установи до змін зовнішнього середовища та досягненню цілей сталого розвитку.

5. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Кількість, обсяг та якість опублікованих праць відповідають вимогам, встановленим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти,

наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44.

За результатами проведеного дисертаційного дослідження опубліковано 10 наукових праць, які відображають ключові аспекти та висновки роботи, зокрема чотири статті у наукових фахових виданнях України, що підтверджує їхню відповідність академічним стандартам та належний рівень наукової апробації, а також шість праць у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій, що слугувало платформою для апробації та обговорення результатів дослідження з науковою спільнотою. В усіх спільних публікаціях здобувач має значний особистий внесок.

6. Практичне значення результатів дослідження

Основні результати дисертаційної роботи впроваджено у навчальний процес кафедри «Фінанси, облік та психологія» ННІ «Дніпровський інститут інфраструктури і транспорту» Українського державного університету науки і технологій (довідка № НЗН/37 від 14.04.2025 р.), а також імплементовано в практичну діяльність Центру досліджень Міністерства оборони України (акт № 1 від 11.04.2025 р.), а саме: впроваджено антикризовий механізм бюджетного планування та розроблено економетричну модель бюджетування, яка, шляхом застосування інструментарію ризик-менеджменту, забезпечила підвищення точності прогнозування доходної та видаткової частин бюджету в умовах фінансової нестабільності.

7. Дотримання академічної доброчесності

Аналіз дисертаційної роботи Заремби Світлани Валеріївни підтвердив відсутність будь-яких проявів академічного плагіату, фальсифікації або фабрикації. Дослідження не виявило жодних порушень академічної доброчесності, що підтверджено результатами перевірки за допомогою спеціальних програмних засобів. За результатами перевірки дисертаційної роботи Заремби С.В. на наявність ознак академічного плагіату встановлено

коректність посилань на джерела для текстових та ілюстративних запозичень, що дозволяє зробити висновок про відсутність будь-яких порушень академічної доброчесності. Посилання оформлені згідно з чинними вимогами.

8. Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації

У цілому позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Заремби Світлани Валеріївни як самостійну та логічну наукову працю, слід вказати на деякі дискусійні положення, які мають місце в дисертації:

1. У формулюванні об'єкта дослідження автор використовує поняття «формування бюджету», а в предметі дослідження, у назвах розділу 1, підрозділів 1.1, 1.3, 3.3 значиться «бюджетування», хоча бюджетування за змістом є ширшим поняттям, як визначає сама авторка. В цілому в тексті роботи переважно вживається поняття «бюджетування».

2. У підрозділі 1.2 автор переважно зосереджує увагу на характеристиці управлінського обліку (сутність, значення, світовий досвід, принципи, об'єкти, функції, завдання управлінського обліку державних підприємств), в рамках якого відбувається бюджетування (с. 37 – 46). Проте, доцільно було б детальніше розкрити принципи та методи формування бюджету державних установ, як це зазначено у назві підрозділу.

3. У висновках до розділу 1 автором вказано, що «Аналіз нормативно-правової бази бюджетування в Україні (Бюджетний кодекс України, закони про державний бюджет, підзаконні акти) виявив її достатню формалізованість, але недостатню адаптивність до умов невизначеності» (с. 66), але у розділі 1 такий аналіз відсутній, вказані нормативні документи не наведені у списку використаних джерел.

4. У деяких випадках автор не коректно застосовує економічні терміни. Інвестиції в освітню сферу не варто ототожнювати з видатками державного бюджету на освіту (с. 70). Також у роботі зустрічається терміни «державне підприємство», що відрізняється за своєю суттю від поняття «державна установа».

5. У підрозділі 2.1 автор аналізує динаміку видатків на освіту за 2017 – 2024 рр., а аналіз фінансових результатів вищих навчальних закладів проведено за 2018 – 2024 рр. Доцільно було б пояснити різницю часових горизонтів.

6. У дисертації мають місце помилки в оформленні табличного і графічного матеріалу. Зокрема, під рисунками 2.1 – 2.3 зазначено джерело «сформовано автором», що не зовсім коректно, оскільки для побудови рисунків використані статистичні дані. Також рисунки 2.2, 2.3 і їх назви не містять одиниць виміру відображених показників. У таблиці 3.1 не зазначено джерело інформації.

7. Дисертація значно виграла б, якщо б автор проаналізувала перспективи, переваги і недоліки застосування гнучкого бюджетування, бюджетування на основі результатів та механізмів публічно-приватного партнерства, що ґрунтовно проаналізовані в підрозділі 3.1, а також впровадження механізмів ризик-менеджменту, на прикладі хоча б одного із досліджуваних закладів вищої освіти.

Загалом зазначені зауваження та дискусійні положення не впливають на загальну високу оцінку одержаних результатів дисертаційної роботи Заремби С.В.

9. Загальний висновок

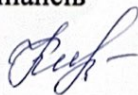
Дисертація Заремби Світлани Валеріївни на тему «Механізм формування бюджету державних установ в умовах фінансової невизначеності», що подана на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка», є самостійно виконаним та завершеним науковим дослідженням, що вирішує актуальну науково-практичну проблему та містить елементи наукової новизни, а результати досліджень вирішують конкретні наукові завдання. Висока якість дисертаційної роботи підтверджує компетентність автора в межах теми дослідження та у застосуванні інструментарію наукового пошуку.

За темою, змістом і обсягом дисертаційна робота відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44).

Враховуючи актуальність дисертаційного дослідження, обґрунтованість наукових положень і висновків, новизну і практичну значимість одержаних результатів, а також дотримання академічної доброчесності, що підтверджено відповідними документами, є всі підстави стверджувати, що авторка роботи - Заремба Світлана Валеріївна - заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та фінансів
Національної академії
Національної гвардії України

Катерина КРАМАРЕНКО

Підпис Крамаренко К.М. засвідчую.

